

УДК 81.01:81'37

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДУБЛЮВАННЯ ТЕЛЕСЕРІАЛУ “АЛЬФ” УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Монахова Т.В.

У статті проаналізовано лексико-семантичні особливості адаптації телесеріалу “Альф” українською мовою: вживання сталих зворотів, окказіоналізмів, звертань, сленгових і діалектних одиниць, вигуків тощо.

Ключові слова: адаптація, розмовно-побутовий стиль, окказіоналізми, сталі звороти, звертання, сленг.

В статье проанализированы лексико-семантические особенности адаптации телесериала “Альф” на украинский язык: употребление устойчивых словосочетаний, окказионализмов, обращений, сленговых и диалектных единиц, междометий и т.д.

Ключевые слова: адаптация, разговорно-бытовой стиль, окказионализмы, устойчивые словосочетания, обращения, сленг.

The lexical and semantic features of the adaptation of the TV series “ALF” are analyzed in the article, such as: the use of stable word-combinations, occasionalisms, references, slang and dialect elements etc.

Key words: adaptation, conversational style, occasionalisms, stable word-combinations, references, slang.

Серед різноманітних способів популяризації та зміцнення авторитету української мови сфері розваг належить чи не провідне місце. Безсумнівно є той факт, що сучасна українська популярна музика, розважальні телевізійні програми, цікаві інтернет-ресурси підвищують рейтинг державної мови серед російськомовних українців значно більшою мірою, ніж офіційні заходи мовної політики в Україні. Тексти, що викликають позитивні емоції в реципієнта, сприяють виробленню позитивного ставлення й до мови, якою вони укладені.

Вибір предмета дослідження цієї розвідки зумовлено перманентним інтересом глядацької телеаудиторії України до серіалу “Альф”. Відзнятий 1986 р. в Америці (телеканал NBC), цей телевізійний продукт, який складається зі 102 серій, уперше було трансльовано в Україні телеканалом ICTV. Тільки з 1997 до 2001 р. цей серіал було показано п'ять разів. Наймовірно високі рейтинги перегляду серіалу засвідчують його величезну популярність серед українських телеглядачів.

Саме тому об'єктом наукового інтересу стали лексико-семантичні особливості українського телевізійного дискурсу, зокрема дублювання телесеріалу “Альф” українською мовою. “Активізації живомовних ресурсів сприяє й україномовна адаптація іншомовних телевізійних програм. Основну масу телевізійної продукції, яку демон-

струють на наших телеканалах, становлять іноземні художні фільми й серіали, де панує діалогічне мовлення. Відтак якісному його відтворенню в українських перекладах належить велика роль у популяризації питомих форм розмовної мови” [3, с. 66]. Цим зумовлено актуальність цієї розвідки.

Автор перекладу – відомий український перекладач Олекса Негребецький, справжнє ім'я якого – Леонід Дмитренко. Переклад серіалу названо “адаптацією”. Справді, особливості вибору лексичних одиниць унаочнюють прагнення творця українського варіанта серіалу якомога більше наблизити іншомовний текст до українських реалій, зважаючи на специфіку національного гумору, традицій слововживання, смаків і вподобань українців.

Мета статті – виявити найтиповіші ознаки розмовно-побутового стилю сучасної української мови в тексті перекладу телесеріалу “Альф”. Для цього виконано такі завдання: проаналізовано лінгвальні реалізації розмовно-побутового стилю в дубльованому тексті; їх типологізовано й класифіковано; виявлено авторські особливості перекладу цього телепродукту.

Українське побутове мовлення також має свої національні особливості. На сьогодні воно становить суміш соціолектів і діалектів, які до того ж конкурують із російською мовою, і є предметом дослідження багатьох мовознавців. Зокрема, проблемам

функціонування розмовної української мови присвячені праці Івана Білодіда, Лади Біланюк, Лариси Масенко, Миколи Пилинського, Лесі Ставицької, Олександри Сербенської, Святослава Караванського й багатьох інших.

Переклад серіалу "Альф" наочно ілюструє сучасне побутування розмовно-побутового стилю української мови, яке репрезентовано лексемами різних лексико-граматичних класів. Жива розмовна мова, якою здійснено переклад, захоплює своєю емоційною привабливістю, зв'язком із народним життям, впізнаваністю. Наведемо деякі приклади.

Іменникові репрезентанти: "Я щойно прогнав якогось волоцюгу", "Врятував з халуги, де стигне кров", "І торба пригодиться в разі бовтанки в літаку" (коли нудить), "Годі порожньої балаканини", "Це огидна потвора", "Не міг би ти мені дати викрут?", "намордник", "Хочу заглядати свою негречність", "Попрошу без розпитувань", "Віллі, маленьке питаннечко", "Гайда, Брайан, будемо визволяти татка" тощо.

Займенникові репрезентанти, наприклад: "Цей телефон – таке чорти-що".

Дієслівні репрезентанти: "Мабуть, побазікаю по телефону з друзями", "Хочеш пощебетати?" (поговорити), "Цей тип сидить там з пісною пікою і варнякає, буцімто золото цінується", "Ну, тоді не спи, а готуйся, якщо хочеш нап'ясти уніформу", "Хапай тарілку, накладай що бачиш", "Перестань мене штурхати" (штовхати), "Де ти візьмеш час? Ти ж якщо не жереш, дивишся телевизор?", "Приперлася в наш дім", "Всі цьомалися і цмокалися", "А якщо я від нудьги ослабну?", "Не знала, що ти граєш на піаніно. – Так, музикю...", "Тепер давай заголосимо в тональності ре-мажор", "Не намагайся піддобритися" тощо.

Дієприкметникові репрезентанти: "Ви виграли набір дорожніх сумок, фальшованих під фірму "Ногахайт", "Хай вона купить уживану машину", "Я буду у вируючій ванні джакузі" тощо.

Прикметникові репрезентанти: "Де мої горезвісні сумки?", "По телевизору нічого путнього", "Там завівся отакений павук", "Відчуваю у твоїх словах негативні нотки", "Він сидить на чільному місці", "Альф там десь сам-самісінький" тощо.

Особливою прикметою дублювання цього телесеріалу є наявність **оказіоналізмів**. Серед усіх **оказіоналізмів** можна виділити тематично зумовлені та ситуативно зумовлені. Тематика серіалу – історія про прибульця з планети Мельмак і його життя у звичайній американській родині – диктує появу специфічних виразів відповідно до фабули твору. Так, наприклад, Альф любить їсти котів, але йому забороняють це робити. Чуємо такі одиниці: "Ніякого котоїдства!", "майструю котолову", "розтяжка для котячих шкур" тощо.

Або інші **оказіоналізми**, поява яких спричинена загальним лейтмотивом.

Абревіатура "АЛФ" (Alien Life Form):

- Асоціація лисих футболістів;
- Американська лахмітницька федерація;
- Алабамська лікарська фундація.

"Мене проголосили новоприбульцем місяця" (у значенні новачок місяця), "суперземлянин" тощо.

Ситуативно зумовлені **оказіоналізми** – це лексеми або синтаксичні конструкції, що народжуються в певному контексті: "На Мельмаку я був власником

і розподільником харкотиння", "вухолобний освіжач" (косметика), "Я метаю помаду". Це професійний жаргон. Означає "торгую красою", продаю косметику", "Ще можеш принести мені шкребачку – я линяю", "Для приготування страви "Куд-кудак у шаралупі" курка має бути...", "Ви тепер знову одномашинна сім'я", "Ти балакаєш? Балакущий мурахоїд!" (уміє розмовляти), "Почуваюся, наче дражнила Макінтош" тощо.

Окрему увагу слід приділити перекладові **звертань** у серіалі.

Звертання – поліфункціональна одиниця: допомагає встановити контакт між співрозмовниками, слугує загальним маркером тональності спілкування, визначає ступінь офіційності комунікативної ситуації, характеризує соціальні й ґендерні ролі мовців, вік, психологічний характер стосунків тощо. Вокатив входить складником до теорії мовленнєвих актів, що їх розглядає комунікативна лінгвістика.

У функції звертання можуть виступати іменники, займенники, субстантивовані прикметники й дієприкметники чи еквівалентні їм словосполучення для найменування осіб або предметів, до яких звернено мовлення адресанта. Вони можуть бути репрезентовані власними назвами (іменами людей), назвами осіб, що вказують на родинні зв'язки між комунікантами, на статус особи в суспільстві, рід професійної діяльності, національність мовців, вікову ознаку, на стосунки між людьми.

У семантичній структурі вокативів присутні такі компоненти комунікативної ситуації: адресат як об'єкт привертання уваги й адресант як суб'єкт цієї дії, мотив як необхідність привернути увагу співрозмовника й пов'язана з цим мета – встановлення контакту в обраній тональності, а також тема спілкування.

Звертання не просто називають слухача, активізуючи його увагу. Вони певним чином його характеризують. У самій номінації закладено ставлення мовця до адресата, яке виражено експліцитно. Поняття про адресата складає основне змістове наповнення вокатива. Так до апеллятивної функції звертань додається атрибутивна.

Вокатив належить до галузі мовленнєвого етикету, тобто становить певний розряд мовленнєвих формул, до яких вдаються мовці за певних комунікативних обставин. Це своєрідні правила, що регулюють процес спілкування.

Однак об'єктом нашого наукового інтересу стали, так би мовити, "неетикетні" звертання, звертання, якими послугуються носії мови під час родинного, дружнього, інтимного, неформального спілкування. Такі вокативні форми покликані не просто привернути увагу слухача, але передовсім вплинути на його емоційну сферу й поінформувати про ту емоцію (ставлення), яку відчуває адресант до адресата.

У цьому телевізійному дискурсі вокативи є засобами мовної гри. Термін "мовна гра" вперше вжив Л.Вітгенштайн у своїй праці "Філософські дослідження" [2], розуміючи під цим терміном спосіб, за допомогою якого діти опановують першу мову. Австрійський дослідник запропонував аналітико-філософський погляд на осмислення природи мови, орієнтований передовсім на виявлення її прагматичних і семантичних аспектів. З часом

значення терміна розширилося. Нині під мовною грою розуміють будь-яке свідоме відхилення від мовних норм для створення комічного чи естетичного ефекту.

Мовну гру протиставляють мовленнєвій помилці, яку спричиняють неусвідомлено, через незнання. Мовна гра завжди контекстна, ситуативна, свідомо, прагматична, адресна. Розрізняючи англійські слова "game" і "play", під мовною грою можна розуміти й систему правил, за якими відбувається гра, й сам процес гри. Л.Вітгенштайн наголошував, що система правил у мовній грі не є однозначною і стабільною, тому в побутовому спілкуванні не існує гарантій, що співрозмовник тлумачить сказане нами з тією ж точністю, з тим же смислом, який ми заклали у своє повідомлення.

Тому для повноцінного функціонування мовних ігор необхідні такі умови: наявність мовної спільноти; адекватне розуміння ситуативних слововживань усіма учасниками комунікації; засудження порушень мовної гри, тобто обов'язковість як ключова умова для всіх "гравців".

Комунікативна лінгвістика твердить, що мовленнєва норма – це все, що доречно й доцільно в кожній конкретній ситуації спілкування. У такому разі вже говорять не про мовну норму, а про комунікативну норму.

Традиційною є думка, що емоційно-вольовий бік не є у звертанні головним. Гадаємо, що з цим твердженням можна посперечатися, коли мова йде про ігрові вокативи. У мовній грі переважають комунікативні інтенції мовців: висловити своє ставлення, викликати конгруентну емоцію, встановити рапорт зі співрозмовником. Тому власне ім'я людини є найбільш ефективним психологічним подразником і чинником впливу на емоційну систему співрозмовника.

Саме звертання великою мірою формують гумористичний колорит тексту. Перекладні варіанти часто є авторськими знахідками Олекси Негребецького. Він використовує різноманітні пестливі й згрублі форми для створення як ідіолекту Альфа, так і загальної стилістики серіалу.

Власні імена дійових осіб телесеріалу адаптовано завдяки українським словотвірним афіксам, наприклад: "Не треба повторювати, Кейтуню", "Сідай, Кейтику", "Відійди, Віллічку, дай-но я спробую", "Послухаємо самого Танерюку!", "Доротулю" (Дороти), "Щасливундер" (кіт Щасливець), "Іж, Щасливмане!"

Часто головний герой вживає загальні назви у функції звертання, обираючи для цього згрублі й жаргонні лексеми: "Малий хоче, щоб я залишився", "Дждді, то як життя, мала?", "Я сказав смерті: "Стара, ти не знаєш, з ким зв'язалася", "Дорога згряя лінчувальників!", "Сюди неси, гарненька!", "З Днем народження, здоровило!", "Привіт, гарнуній!", "Бідолашечка", "Так от, чувачок, ти теж відстав", "Мала самозакохана сучка", "Корова, халявщиця чорнорота", "Гаденя", "Друзяка" тощо.

Інкили – це метафори з відтінком згрублості: "Ця мала швабра з Місяця", "Ця руда мочалка", "Ти, гідка жирафа" тощо.

Слід зазначити, що наведені вище приклади й подібні вирази в усьому тексті перекладу у жодному разі не знижують соціальний статус опонента, не

порушують мовних табу та соціоетичних норм. Їх вживання лише емоціонізує теледискурс і продовжує мовну гру.

Цікавим виявився переклад іменника Grandma залежно від адресанта: батьки говорять дітям, що приїжджає Grandma – "бабуся"; діти звертаються до Grandma – "ба"; Альф говорить про Grandma, ставлячись до неї недобре, – "баба".

Колорит розмовності й комічності створюється й завдяки **перекладу вигуків**.

Головний герой серіалу прибулець Альф часто вживає емоційні вигуки, які є переважно традиційними українськими лексемами: "Гайда, Брайян, будемо визволяти татка", "Ти ба! Як високо підлітає!", "Ти ба! Прийшла в дім і запанувала!", "Абзац!" (щось розбилося), "Ой, я лусну!", "От зараза!", "Та ти що!" (No kidding), "Де ти взяв шоколад? – Така комедія! Знайшов цілу коробку цукерок у комірчині".

Частотний прийом створення кумедного в серіалі – іронічна чи жартівлива **самохарактеристика прибульця**: "Я, як завжди, чарівний і гожий, проводив час з нащадком Таннерів", "Не турбуйтеся про старого Альфера", "Сьогодні все зробить старий Альфер", "Ти що, думаєш, твій стародавній друзяка Альф міг би підставити всю сім'ю", "Ви думаєте, що я паразит. Халявщик. Дармоїд", "Я захоплений. Я збитий з ніг. Я очманів", "Я нікчема. Я сміття в канаві. Я колючий вітер".

Слід відзначити **наявність у тексті перекладу сталих зворотів**, які підкреслюють експресивність дискурсу, засвідчують неформальний характер тексту. Крім того, сталі звороти вписують переклад у традиційну форму розмовно-побутового стилю української мови. Зокрема, це такі вирази:

Господи, ти сліпий як каржан!

Правда, Альф? – Щоб я здох!

Треба було заморити комарика, поки не прибула піца.

Третину життя ти просто просидів на задниці.

Це точно? – Щоб я луснула!

Є ще порох у порохівницях, Уільям!

Я казав, що від нього може мокре місце не залишитися.

Ваша мамуся знає, на які ваші кнопки натискати (впливає).

Вона мене до сказу доводить.

Ти повинна приперти її до стіни.

Дай мені укинути слівце.

Напускаєте на мене ману (причому диктор поставив наголос на останній склад).

Ми загрузли по саму шию.

Ми ходили разом 4 чи 5 місяців (зустрічалися) тощо.

Трапляються й оказіональні образні вирази: "Давай, Віллі, кинь свої старі кістки на справжнього бізона" (сядь у машину, на шкіряне сидіння), "Машина мурчить, мов кошенья", "Віллі, шукай автозаправку – мені треба зупинитись в ямці" (сходити в туалет), "Хтось наївся сердитих таблеток" (не в гуморі).

Велика кількість сленгових лексем реалізує специфіку розмовного стилю, яким послуговуються дійові особи телесеріалу: "Ага, почне штиркати його голками", "Я про ту штуку, що витріщилася на мене у вікні ванної", "Мабуть, я геть звихнулася", "Прохавав?", "Намастити отакенну лупартику майонезом", "Тільки

не пхай його собі у пельку”, “Він мій корефан”, “Про те, як здихатись прибульця”, “Ти з’їдаєш усі наші харчі”, “Мої халявні дні полічено”, “Аж поки не здихаємося цього барахла”, “Ви мене здали!”, “Невже всі ті муки й клопоти варті ржавого драндулета”, “Альф чухнув з машиною”, “Тут такі клоуни їздять”, “Рихтуємо стару чортотпхайку”, “Лягавий пішов?” тощо.

Деякі сленгові вирази є теж специфічно українськими чи пострадянськими, наприклад: “Він захоче подивитися, як вийде з кутузки”.

Як зазначає Лариса Масенко [3], побутоворозмовне мовлення має наддіалектний загальнонаціональний характер, однак до нього легко проникають елементи вузько локальних утворень – територіальних діалектів. Саме **наявність діалектних орфоепічних, граматичних і лексичних варіантів** створює ефект живомовності. Варто сказати, що перекладач однаковою мірою вдається як до західного, так і до східного наріччя української мови.

“Усно-розмовна основа нової української літературної мови зумовила значну близькість її до діалектного мовлення. За цією рисою вона виявляє більшу типологічну близькість до польської й німецької мов, ніж до російської” [3, с. 59].

Зокрема, спостерігаємо такі фонетичні факультативні варіанти: “Скажи дівкам, хай підуддуть – їдло зараз буде”, “Уроки підуддуть”, “Віллі, подірж” тощо.

Серед словотвірних варіантів знаходимо: “Спершу попоїмо, а дружбу заведемо пізніше”, “Ми там панькаємося з линючим (який линяє) прибульцем”, “Думаєш, мені хочеться зостатись з вами?”, “Виправляю найкричущіші помилки” тощо.

Лексичні діалектизми: “Я їй казав про гуртову торгівлю музичними інструментами”, “Я заглядаю по закамарках”, “Намастити лупардику”, “Підожди секунду”, “Новий дружок?” (*boyfriend*), “Альфові однаковісінько про мене” (байдуже) тощо.

Серед виявів діалектних впливів на граматичному рівні маємо специфічне вживання прийменників, дієслівні діалектні форми тощо: “Я дуже за вами всіма скучив”, “Забувся я про той готель”, “Альф був просив мене нічого не казати”, “Це вже почина трохи набридати”, “Ніяк не дїждуся зустрічі з нею”, “О! Ти був злякався”, “Мій знаменитий дядько колись був сказав”, “Не можу – ноги мені пухнуть” тощо.

Особливою прикметою дублювання телесеріалу “Альф” українською мовою є заміна назв американських реалій українськими номенами.

Наприклад, Альф і Лінн співають разом. Переклад: “Хай несе мене ріка у фантастичному човні” (це рядки з пісні гурту “Воплі Відоплясова”), “фігурує Руслана Писанка” тощо.

Цікавим є переклад фрази “Люблю, але не кохаю!”. У тексті оригіналу дійовій особі (Лінн) доводиться вдатися до складної описової конструкції для пояснення дружніх почуттів до Альфа, а не кохання: “not in a male/female relationship”. Натомість лаконізм українського перекладу досягнуто завдяки семантичному розрізненню дієслів “любити” і “кохати”.

Однак і в цьому чудовому перекладі трапляються мовленнєві хиби, зокрема **росіянізми**: “Це ти настроїв проти мене доньку”, “строк – deadline” (крайній термін), “Записуй усе, що приходить тобі у голову” (спадає на думку) тощо.

Загалом можемо сказати, що адаптація телесеріалу “Альф” українською мовою надає приклад живого розмовно-побутового стилю сучасної української мови.

Серед функціональних стилів сучасної української мови, що складають її систему, розмовно-побутовому стилю належить особливе місце. Найстрокатіший за своїм лексико-граматичним складом, він виконує особливу функцію стосовно літературної української мови. Тривалий час у скрутних історичних умовах він був чи не єдиним засобом існування і збереження української мови. Це, з одного боку, спричинило різні лінгвістичні модифікації всередині самого стилю, наслідки яких ми маємо сьогодні, й з іншого – сформувало особливе ставлення мовознавців і самих носіїв мови до цього функціонального різновиду мови.

Актуальність досліджень розмовно-побутового стилю української мови зумовлена його значенням для розвитку всієї загальнонародної мови. Це найрухливіший шар української мови, найдинамічніша підсистема, яка дуже швидко й активно реагує на зміни в суспільно-політичному житті й культурі народу і характеризується найбільшою відкритістю до інновацій та змін. Саме через усні різновиди побутування мови здійснюється її зв’язок із щоденним життям. Крім того, важко не погодитися з думкою Лариси Масенко про те, що неповнота побутування живих форм усного мовлення – соціолектів, сленгів, аргю – в українських містах належить до найзагрозливіших для майбутнього української мови.

Бінарність “писемне/усне мовлення” становить нерозривну єдність існування мови, однак містить своєрідний антогонізм цих двох форм. У разі неповноцінного функціонування українського слова в суспільному житті головною формою літературної мови стає писемна. Життя ж різноманітних усних різновидів міського мовлення паралізується. Відтак українська мова застигає у фіксованій писемній формі, що блокує рух, розвиток мови. Не підтримана постійною щоденною реалізацією в усному спілкуванні мова дедалі більше “мумізується”, замикається сама в собі, втрачає здатність реагувати на живу реальність. Адже всі різновиди фамільярного усномовного спілкування, не закуті в застиглий писемно-нормативний канон, – це своєрідні мовні лабораторії, в яких відбувається постійний рух, стихійний розвиток мови [3].

Чітка диференціація, ба навіть опозиція розмовно-побутового стилю й літературної української мови виявляється в одночасно презирливому й вимогливому ставленні мовців до цього стилю: українці часто асоціюють розмовно-побутове мовлення із суржиком або територіальним діалектом і, відповідно, ставляться до нього як до зниженої форми функціонування мови, водночас усвідомлюючи необхідність поширення літературних норм української мови на всі сфери її вживання. Водночас і в масовій свідомості, і частково в наукових осередках мовної кодифікації відбувається певна переорієнтація в оцінюванні “чистоти” літературної мови, її відповідності нормативному стандартіві.

Крім протиборства писемної та усної форм мови, розмовно-побутовий стиль української мови

конкурує з російською мовою як засобом усного спілкування серед українців. В українській диглосії державна мова й досі покликана обслуговувати переважно офіційно-політичний, науково-навчальний та художньо-літературний простори. Усне неофіційне спілкування є ареною боротьби між російською, суржигом, територіальними діалектами й розмовним стилем української мови, який охоплює, на жаль, не найбільший сектор на цій арені. Нерівномірна диглосія і неповне заповнення українською мовою всього простору усного спілкування позбавляють літературну мову одного з найважливіших, живих і відкритих, джерел нормування й кодифікації, оскільки переважна більшість інновацій і запозичень, їх перевірка на життєздатність і адаптація або ж відторгнення відбуваються в рухливому живому, а не фіксованому писемному мовленні.

Зрозуміло, що сам по собі розмовно-побутовий стиль української мови не є однорідним. Комунікативні ситуації, соціальні ролі й статуси співрозмов-

ників, різні позамовні чинники – усе це спричиняє диференціацію всередині самого стилю. У сучасній міській комунікації виділяють три основні типи спілкування: стереотипні міські діалоги незнайомих осіб, спілкування знайомих осіб у побутових обставинах, спілкування знайомих і незнайомих осіб у виробничій і соціально-культурній сферах (ситуації неофіційного спілкування і ситуації офіційного спілкування).

Резюмуючи вищесказане, доходимо висновку про важливість якісних перекладів іншомовних телевізійних фільмів, серіалів, мультфільмів. Анімаційна, теле- і кінопродукція є тим каналом інформації, який формує як ставлення українців до державної мови, так і мовні смаки людей. Завдяки телебаченню можливе ефективне впровадження мовних норм, уславлення узусу, створення моди на певні мовні явища. Саме тому вивчення телевізійного дискурсу є необхідною умовою моніторингу стану сучасної української літературної мови. Це й ставить проблему в перспективу для подальших досліджень.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
2. Вітгенштайн Л. Філософські дослідження / Л. Вітгенштайн // Вітгенштайн Л. *Tractatus logico-philosophicus*; Філософські дослідження. – К. : Основи, 1995. – С. 87–309.
3. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики / Л. Т. Масенко. – К. : Вид. дім “Кієво-Могилянська академія”, 2010. – 243 с.
4. Масенко Л. Т. Нова українська літературна мова / Л. Т. Масенко // *Українська мова : [енциклопедія]*. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. – С. 327–328.